THE ISRAELITE PRESS
The only Jewish Newspaper in Western Canada.

דאָס אידישע וואָרט

Office and Place of Business: New Israelite Press Bldg., 165 Selkirk Ave. East
Published daily except Saturday and Sunday
ENTERED AS SECOND-CLASS MAIL MATTER AT OTTAWA
Subscription: $6.00 per year
Est. 1910 Phones: 55 409—52 213
Winnipeg — Manitoba

אנטדעקן רואינען אין איטאליע פון א דאָרף פון פאר־צייטיקע אזערא איינוואוינער

פון א. גערבאָווי

אין איטאליען האָט מען לעצטנס גע־מאַכט אַן אנטדעקונג, וואָס איז פאר דער וויסנשאַפט פון גיאולאָדיקער באַדייטונג, אפשר פון אזא וויכטיקייט און אפשר נאָך פיל וויכטיקער, ווי די אנטדעקונג פון די צען קערפּערס, וואָס איז לעצטנס געמאַכט געוואָרן אין כינא. מען האָט, נעמלאַך, דאָרטן אנטדעקט א גאַנצן דאָרף פון פאַר־צייטיקע אזערא איינוואוינער, וועלכער האָט זיך ביז איצט געפונען אונטער'ן וואַ־סער און ווי וויסנשאַפטסלייט באהויפּ־טען, איז עס אַן איבערבלייבאַכע פון דער שטיין פעריאָדע.

ווי באַקאַנט, ווערט דאָס לעבן פון אונ־זער ערד צעטייטלט אין פאַרשיידענע פע־ריאָדן, לויט דעם מעמאַר, מיט וועלכן די האַמאָסקיקע מענשן האָבן זיך באַנוצט צו מאַכן זייער געצייג, — אַזוי איז גע־ווען א שטיין פעריאָד, א בראָנז פעריאָד, אַן איזן פעריאָד און א. וו. זאָלן, אַלזאָ, די מענשן וואָס האָבן געלעבט און געבוים־מיט א 50 70 טויזנט יאָר צוריק.

וואָלט שוין דאָס אַליין אַן אַן פאַר־איך געווען פון גרויס וויכטיקייט. אָבער די הויפּט וויכטיקייט באַשטייט נאָך ניט אין דעם, וואָס די איינוואוינער פון דעם דאָ־זיקן דאָרף האָבן דאָרט געלעבט און גע־ווירקט מיט העכער פופציק טויזנט יאָר צוריק, נאָר אין דעם וואָס מיר האָבן דאָ צו טאָן מיט דעם אזערא איינוואוינער.

דער אזערא־מענש אין דאָס פון אַ יע־נער פאַרצייטיקער מענש, וואָס האָט גע־בויט זיין הויז אויפ'ן וואַסער אָדער אַר־בער'ן וואַסער, סתם אויס צוויי טעמים: ערשטנס, כדי צו באַשיצן זיך פון שונא, — מען דער שונא האָבן זיין א ווילדע חיה, פאַר וועמען עס איז גאַנץ שווער צו־צוקומען צו דער וואַוינונג פון א מענשן, וועלכע געפינט זיך דאָרט געפונען מיט וואַסער, אָדער ווען דאָס איז אפילו דער ווילדער מענש וועמען עס איז אויך צו יענער צייט שווער געווען, מיט זיינע אומאַנטוויקלטע, פרימיטיוון מיטלען, צו־צוקומען צו א וואַוינונג, וואָס געפינט זיך איבער דער וואַסער.

אינזשינערן האָבן נעאַרבעט אויף דער פּראָבלעם אַרונטערצולאָזן נידריקער דעם אויבערפלאַך פון דער אזערא און אַרונטער־געלאָזט געוואָרן און דאָס וואַסער האָט גע־נומען אָפּזויפן, זיינען זיי פאַרגאַפט גע־וואָרן. זיי האָבן ביי די ברעגן וואו זיי זיינען געשטאַנען, וואו עס איז אַט ערשט געווען די אזערא, דערזעען א פאַרזונקען דאָרף. האָט מען וועגן דעם גלייך געלאָזט וויסן אַלע אַרכעאָלאָגן און סתם וויסנ־שאַפטלייט, אז מען האָט געפונען דאָס גרעסטע און פולשטענדיקסטע דאָרף וואָס איז געבויט געוואָרן אויף סלופּעס, וואָס איז ווען עס איז אַנטדעקט געוואָרן אין איטאַליען.

ווען דער איטאַליענישער דיקטאַטאָר מוסאָליני האָט דערוואוסט פון דער אַנט־דעקונג, האָט ער גלייך אַרויסגעגעבן א באַפעל דאָרט צו מאַכן א גרינדלאַכע ווי־סענשאַפטלאַכע אונטערזוכונג און למען השם זיין פאַרויסטיק און אָפּהיטן יעדעס ברעקעלע, וואָס וועט דאָרט געפונען ווע־רען און וואָס עס קאָן זיין פון אירגענד וועלכן נוצן פאַר דער וויסנשאַפט. און די אַרבעט האָט זיך טאַקע גלייך אָנגעפאַנ־גען.

עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אז דאָס דאָרף איז געווען אַרום צוויי טויזנט סקווער יאַרד די גרויס און זעען זעט עס איצט אויס נאָכדעם ווי די וואַסער איז אָפּגעפאַלן, ווי א וואַלד פון אַרום טויזנט סלופּעס, אויף וועלכע דאָס דאָרף איז אויפגעשטעלט און אויסגעבויט געוואָרן. די וויסנשאַפטסלייט זיינען פּשוט פאַר־וואונדערט געוואָרן דערזעענדיק ווי דאָס דאָרף איז אזוי פולשטענדיק גוט פּרע־זערווירט געוואָרן אונטערן וואַסער. דאָס, גיבן זיי אַן, איז א באַוויז, אז דאָרף קאָן זיך האַלטן אין א גוטן צושטאַנד אונטער וואַסער כמעט אויביק.

מען האָט שוין ביז איצט געפונען אייר־ניקע זייער וויכטיקע אַרטיקלען, וואָס זיי־נען דאָרט פאַרבליבן פון די אַמאָליקע איינוואוינער און וועלכע גיבן אַן אַנדריי־טונג, וואָס פאַר א מענשן דאָס זיינען גע־ווען און וואָס פאַר אַן אַרט לעבן זיי האָבן געפירט. מען האָט דאָרט געפונען שטיי־נערנע און ביינערנע געצייגן, העקלאַר, שפּיזן און פייל'ן, געמאַכט פון שטיין, אייניקע זייער גראָב ווייס ניט אויסגעאַרי־בעטע, אַנדערע אָבער שוין גוט אויסגע־שניצט און אפילו אָפּגעפאָלירט. מען האָט דאָרט געפונען פאַרשיידענע כלים מיט און אַן אַרנאַמענטן אויסגעאַרבעט אויף זיי.

דערווייל האָט זיך די אַרבעט ערשט אָנגעפאַנגען. וויסנשאַפטסלייט פאַרגע־מען זיך ערשט צו מאַכן דאָרט אויסגראָ־בונגען אויף א גאַנץ גרויסן מאַסשטאַב און זיי האָבן טאַקע דאָרט צו געפינען נאָך א גאַר א סך און זייער וויכטיקע זאַכן. פון דעם, וואָס מען האָט שוין אָבער געפונען, דערווייסט מען זיך, צוליב וואָס די פאַר־שיידענאַרטיקייט אין סטיל ווי די דאָ־זיקע זאַכן זיינען געמאַכט געוואָרן, אז דיזער ערשטער אַנטדעקטער דאָרף האָט זיך דאָ געפונען פאַר א גאַר לאַנגער צייט. מען דיינקט אפילו, אז דאָס לעבן, וואָס האָט זיך באַוועגט און געשאַפן אין אים אין די פאַרצייטיקע צייטן, האָט געדויערט אפשר אַזוי לאַנג ווי די גאַנצע קריסטלאַ־כע צייטרעכענונג, — ד. ה. צוויי טויזנט יאָר און אפשר נאָך לייַנגער. מיט אַנדערע ווערטער, פיצע דורות פון די אזערא איינ־וואוינער האָבן זייערע אויגן געעפנט און זיי דערנאָך פאַרמאַכט אין דעם דאָזיקן דאָרף.

די ביז איצט געפונענע זאַכן זיינען שוין איבערגעפירט געוואָרן אין דעם מו־זעאום פון טרענט און די וויטערדיקע אויסגראָבונגען ווערן פאָרטגעזעצט. נאָך קיינמאָל פריער איז אין איטאַליע ניט גע־מאַכט געוואָרן אזא וויכטיקע אַנטדעקונג, פון דעם וויסנשאַפטלאַכן שטאַנדפּונקט. מיר וויסן נאָך זייער וויניק יענעם וואונדערלאַכן מענשן וועלכן מיר רופן אַן דעם אזערא איינוואוינער, אָבער פון דעם מאַכן פון די שטאַמען פון בוימער וואָס זיי פלעגן אויסהויליק, אָפט דורך אויסברע־נען זיי. מי טדי דאָזיקע שיפלאַך פלעגן זיך אויסשפּינען מיט זייערע ביינערנע שפּינ־לאַך קלייידער פון פלאַקס. די פרויען פון יענער צייט האָבן, ווייט אויס, זיך אויך ליב געהאַט פוצן. מען קאָן געפונען קע־מעאַך אויסגעשניצטע פון האָלץ, און גאַנץ שיין אויסגעשניצט.

ביז איצט האָט מען געריינקט, אז די האַרפונדן געוואָרן אין אַראַביע און האָט געפונען איר וועג אַלס מוזיקא־לישער אינסטרומענט קיין אייראָפּע דורך דער פאַרציטיקער גריכנלאַנד. ווייזט זיך אַרויס, אז די דאָזיקע אזערא איינוואוינער האָבן שוין אין די לאַנגע פאַרצייטן גע־וואוסט פון מוזיק, געהאַט מוזיקאַלישע אינסטרומענטן, ווייל מען האָט אין איי־נעם פון זייערע דערפער געפונען א סטאַ־טוע פון א מענשן מיט א האַרפע אין דער האַנט. פאַרשטייט זיך אז די סטאַטוע איז פון א זייער פרימיטיוון כאַראַקטער. זי איז אָבער א באַוויז אז זיי האָבן שוין האַן געוויסע סאָרט מוזיק אין געוויסע פּלעצער.

וואָס פון אָט דער דאָזיקער ראַסע איז געוואָרן אין פונקט אזא סוד ווי פון וואַ־נען זיי האָבן זיך גענומען. מיט ארום פינף טויזנט יאָר צוריק זיינען זיי פּלוצלונג פאַרשוואונדן פונקט ווי זיי זיינען מיט א צייט פריער דערשינען. אין פילע פון זיי־לאַך קלייידער פון פלאַקס. די פרויען פון יענער צייט האָבן, ווייט אויס, זיך אויך ליב געהאַט פוצן. מען קאָן געפונען קע־מעאַך אויסגעשניצטע פון האָלץ, און גאַנץ שיין אויסגעשניצט.

ביז איצט האָט מען געריינקט, אז די האַרפונדן געוואָרן אין אַראַביע און האָט געפונען איר וועג אַלס מוזיקא־לישער אינסטרומענט קיין אייראָפּע דורך דער פאַרציטיקער גריכנלאַנד. ווייזט זיך אַרויס, אז די דאָזיקע אזערא איינוואוינער האָבן שוין אין די לאַנגע פאַרצייטן גע־וואוסט פון מוזיק, געהאַט מוזיקאַלישע אינסטרומענטן, ווייל מען האָט אין איי־נעם פון זייערע דערפער געפונען א סטאַ־טוע פון א מענשן מיט א האַרפע אין דער האַנט. פאַרשטייט זיך אז די סטאַטוע איז פון א זייער פרימיטיוון כאַראַקטער. זי איז אָבער א באַוויז אז זיי האָבן שוין האַן א מוזיק אין געוויסע פּלעצער.

וואָס פון אָט דער דאָזיקער ראַסע איז געוואָרן אין פונקט אזא סוד ווי פון וואַ־נען זיי האָבן זיך גענומען. מיט ארום פינף טויזנט יאָר צוריק זיינען זיי פּלוצלונג פאַרשוואונדן פונקט ווי זיי זיינען מיט א צייט פריער דערשינען. אין פילע פון זיי־לאַך קלייידער פון פלאַקס. די פרויען פון יענער צייט האָבן, ווייט אויס, זיך אויך ליב געהאַט פוצן. מען קאָן געפונען קע־מעאַך אויסגעשניצטע פון האָלץ, און גאַנץ שיין אויסגעשניצט.

ביז איצט האָט מען געריינקט, אז די האַרפונדן געוואָרן אין אַראַביע און האָט געפונען איר וועג אַלס מוזיקא־לישער אינסטרומענט קיין אייראָפּע דורך דער פאַרציטיקער גריכנלאַנד. ווייזט זיך אַרויס, אז די דאָזיקע אזערא איינוואוינער האָבן שוין אין די לאַנגע פאַרצייטן גע־וואוסט פון מוזיק, געהאַט מוזיקאַלישע אינסטרומענטן, ווייל מען האָט אין איי־נעם פון זייערע דערפער געפונען א סטאַ־טוע פון א מענשן מיט א האַרפע אין דער האַנט. פאַרשטייט זיך אז די סטאַטוע איז פון א זייער פרימיטיוון כאַראַקטער. זי איז אָבער א באַוויז אז זיי האָבן שוין א מוזיק אין געוויסע פּלעצער.

וואָס פון אָט דער דאָזיקער ראַסע איז געוואָרן אין פונקט אזא סוד ווי פון וואַ־נען זיי האָבן זיך גענומען. מיט ארום פינף טויזנט יאָר צוריק זיינען זיי פּלוצלונג פאַרשוואונדן פונקט ווי זיי זיינען מיט א צייט פריער דערשינען. אין פילע פון זיי־לאַך קלייידער פון פלאַקס. די פרויען פון יענער צייט האָבן, ווייט אויס, זיך אויך ליב געהאַט פוצן. מען קאָן געפונען קע־מעאַך אויסגעשניצטע פון האָלץ, און גאַנץ שיין אויסגעשניצט.

ביז איצט האָט מען געריינקט, אז די האַרפונדן געוואָרן אין אַראַביע און האָט געפונען איר וועג אַלס מוזיקא־לישער אינסטרומענט קיין אייראָפּע דורך דער פאַרציטיקער גריכנלאַנד. ווייזט זיך אַרויס, אז די דאָזיקע אזערא איינוואוינער האָבן שוין אין די לאַנגע פאַרצייטן גע־וואוסט פון מוזיק, געהאַט מוזיקאַלישע אינסטרומענטן, ווייל מען האָט אין איי־נעם פון זייערע דערפער געפונען א סטאַ־טוע פון א מענשן מיט א האַרפע אין דער האַנט. פאַרשטייט זיך אז די סטאַטוע איז פון א זייער פרימיטיוון כאַראַקטער. זי איז אָבער א באַוויז אז זיי האָבן שוין א מוזיק אין געוויסע פּלעצער.

וואָס פון אָט דער דאָזיקער ראַסע איז געוואָרן אין פונקט אזא סוד ווי פון וואַ־נען זיי האָבן זיך גענומען. מיט ארום פינף טויזנט יאָר צוריק זיינען זיי פּלוצלונג פאַרשוואונדן פונקט ווי זיי זיינען מיט א צייט פריער דערשינען. אין פילע פון זיי־לאַך קלייידער פון פלאַקס. די פרויען פון יענער צייט האָבן, ווייט אויס, זיך אויך ליב געהאַט פוצן. מען קאָן געפונען קע־מעאַך אויסגעשניצטע פון האָלץ, און גאַנץ שיין אויסגעשניצט.

ביז איצט האָט מען געריינקט, אז די האַרפונדן געוואָרן אין אַראַביע און האָט געפונען איר וועג אַלס מוזיקא־לישער אינסטרומענט קיין אייראָפּע דורך דער פאַרציטיקער גריכנלאַנד. ווייזט זיך אַרויס, אז די דאָזיקע אזערא איינוואוינער האָבן שוין אין די לאַנגע פאַרצייטן גע־וואוסט פון מוזיק, געהאַט מוזיקאַלישע אינסטרומענטן, ווייל מען האָט אין איי־נעם פון זייערע דערפער געפונען א סטאַ־טוע פון א מענשן מיט א האַרפע אין דער האַנט. פאַרשטייט זיך אז די סטאַטוע איז פון א זייער פרימיטיוון כאַראַקטער. זי איז אָבער א באַוויז אז זיי האָבן שוין א מוזיק אין געוויסע פּלעצער.

באַרג אַראָפּ

פון בן גרשן

ביסלאַכווייז, ביסלאַכווייז, קאַטשעט זיך דאָס „אידיש" אין סאָוועטן פאַרבאַנד באַרג אַראָפּ. אָנגעהויבן האָט זיך עס מיט פאַראידישן (אָדער פאַר'גוי'אישן) די העברייאישע ווערטער. למשל, מען מוז נאָר שרייבן „קויאַך", אַנשטאָט „כח", „שאַבעס" אַנשטאָט „שבת", „יאַנטעוו" אַנשטאָט „יום־טוב", וכדומה. דערנאָך האָט מען זיך געגומען צו אזעלכע אומ־גליקלאַכע שלום אותיות: מען האָט זיי דערקלערט פאַר קאָנטר־רעוואָלוציאָנערע, און אַרויסגעוואָרפן פון דעם אידישן אַלף־בית און איצט ווילן זיי דאָרט שוין אינ־גאַנצן אָפּשאַפן דעם אידישן אַלף־בית און פאַרבייטן אים מיט דעם לאַטיינישן. מי־לא, פון די אידישע קאָמוניסטן רעד איך ניט. זיי, — מיט'ן גאַנצן טאַראַראַם זיי־ערן אַרום „אידיש" (הונדערטער אידישע שולן, אידישע סאָוועטן און אפילו אידישע געריכטן) — האָבן „אידיש" טיף אין דער ערד. אידיש נוצט זיי נאָר אַלס א פּראָפּאַגאַנדאַ מיטל, און וויבאַלד זיי וועלן זעען, אז מען קאָן פירן פּראָפּאַגאַנדע אַן אידיש, — דאַרפן זיי דאָס אידיש אויף כפּרות. נאָר וואונדערן וואונדער איך זיך אויף אונזערע געשוואָרענע אַפּרישיסן, ווי דר. זשיטלאָווסקי און אַנדערע, וואָס ווילן אויך פאַר'גוי'אישן דעם אידישן אַלף בית. ווייסן זיי דען ניט אז דערמיט גראָ־בען זיי אונטער מיט זייערע אייגענע הענט א קבר פאַר „אידיש"? ווייסן זיי דען ניט, אז ווען אידיש וועט אויפהערן צו האָבן א אידישן פּנים, וועט דאָס שוין קיין „אידיש" ניט זיין. און די מאַסן, אין וועמעס נאָמען די אידישיסטן ריידן און בייַ וועמען „אידיש" איז זייער אַנציקע שפּראַך, וועלן זיך דאַמאָלט איינגאַנצן אוועקקערן פון איר.

אויך פריינט מאַרק אין זיין אַרטיקל אין „דאָס אידישע וואָרט" פון 6טן יאַנ־וואַר, שרייבט, וועגן דער נויטווענדיקייט פון אזא רעפאָרם. ניט מער, באַדויערט ער, עס איז אוממעגלאַך דורכצופירן אזא זאַך פרייוויליק. און ער בריינגט אפילו א צאָל באַווייזן, אז אזא זאַך איז מעגלאַך: דערקלערט פאַר קאָנטר־רעוואָלוציאָנערע, אַז אַלע אידישע קינדער לערנען אידיש, ווען זייערע עלטערן האָבן ניט געוואָלט, זיי האָבן נאָר גע'פּועל'ט, אז אַנשטאָט צו שיקן זייערע קינדער אין די אידישע שו־לען, האָבן עלטערן זיי געשיקט בעסער אין די רוסישע.

אין דאָ קום איך צו דער מערקווירדי־קער דערשיינונג. וואָס איינציקע אידישיס־טן, אַז מר. מאַרק אויך בתוכם, ברעכן זיך זייערע מחות דערויף אַז קאָנען ניט פאַרשטיין פאַרוואָס דאָס איז אזוי: אַז ווען אידיש אין סאָוועטן לאַנד איז דער הויבן געוואָרן צו א מיכוכה שפּראַך אַז האָט די זעלבע רעכט וואָס רוסיש, אוק־ראַיניש, ווייס־רוסיש און אַנדערע שפּראַ־כען, ווען עס זיינען דאָ אידישע סאָוועטן, אידישע געריכטן, אידישע שולן, אַז אַז ווען מען ענדריקט א אידישע שול קאָן מען אָנקומען אין אויניווערסיטעט און א. וו. וואָלט דאָך אידיש געדאַרפט וואַקסן, צעשפּרייטן זיך אַלץ מער צווישן די מאַ־סען, — ווייזן אָבער די פאַקטן פאַרקערט, — אַז וואָס ווייטער, פאַרלירט די אידישע שפּראַך אַלץ מער באָדן אַז דוקא צווישן די מאַסן. זיי־.די מאַסן, ריידן אַז לייענען איצט אידיש ווייניקער ווי פריער. בעת די רוסישע פּרעסע האָט פיל מאָל פאַרגרע־סערט איר טיראַזיש פון נאָך דער רעוואָלו־ציע אָן, אין דער טיראַזיש פון דער אידי־שער פּרעסע סך הכל דרייסיק טויזנט עק־זעמפּליאַרן פאַר'ן גאַנצן סאָוועטן פאַר־באַנד. און אזוי איז אויך מיט די אידישע שולן, — פון די אכציק פּראָצענט אידישע קינדער וואָס לערנען אין די רעגירונגס שולן אין אוקראַינע, איז דאָ בלויז א פּער־טעל, וואָס לערנען אין אידישע שולן. די אויבעריקע לערנען ניט און ריידן ניט קיין אידיש. און אפילו אָט די קליינע צאָל קינ־דער קומען פון די קליינע שטעטלאַך וואו עס איז ניטאָ קיין רוסישע שולן, און די עלטערן האָבן קיין אַנדער ברירה ניט ווי צו שיקן זייערע קינדער אין די אידישע שולן. פאַר וואָס זשע איז דאָס פאַרט אזוי?

ווער עס האָט די לעצטע פאַר צענדליק יאָרן (ביז דער באָלשעוויסטישער רעוואָ־לוציע) געלעבט אין די גרויסע שטעט אין רוסלאַנד, און האָט זיך צוגעקוקט צום אי־דישן לעבן דאָרט, דער האָט געקאָנט באַ־מערקן, אז די אידישע אינטעליגענץ האָט החלטות ניט געגרעדט און ניט געלייענט קיין אידיש, און צו ביסלאַך האָט דאָס שוין אָנגעהויבן אריינצודרינגען אין די מאַסן אויך, אזוי, — אז דער יונגער דור האָט שוין כמעט ניט געקאָנט קיין אידיש. אזא גרויסע שטאָט ווי געפאָרט, מיט א באַ־פעלקערונג פון כמעט צוויי הונדערט טויז־זענט אידן, — געריינט איך ניט פאַר די לעצטע פינף־און־צוואַנציק יאָר אז עס זאָל דאָרט האָבן דערשינען כאָטש איין אידי־שע צייטונג. אין אויסנאַם איז געווען די צייט ווען דער ציוניזם האָט זיך צעבליט אזא גרויסע תורה אויסלערנען זיך דעם אידישן אלף בית. איז דאָך דיר אידישע שפּראַך א סך שווערער אויסלערנען זיך. בעת דעם אלף בית קאָן מען זיך אויס־לערנען אין איין אָדער צוויי וואָכן (אז מען האָט שוין א שלעכטע קאָפּ), דאַרף מען די שפּראַך צו ווייניקסטנס לערנען א יאָר און אמאָל נאָך מער. עס מיינט זייער פיל אָפּצושאַפן דאָס ספּעציפישע אידישע. זאָלן די אידן ניט זיין אָפּגעטיילט פון די אַנדערע נאַציעס מיט אַן איינגאַנטריקן אלף־בית.

אָבער מיילא, פון די יעווסעקן רעדט מען ניט, זיי זיינען דאָס וואָס זיי זיינען, אָבער, איר אידישיסטן, איר, געשוואוו־רענע ליבהאָבער פון אידיש, איר ווילט דאָך א אידיש זאָל פּראָגרעסירן, און איר זייט דאָך, כלומר'שט נאַציאָנאַליסטיש געשטימט אויך. — וואָס זשע האָט אייך אזוי פאַרכאַפּט די אידייע פון פאַרבייטן דעם אידישן אלף־בית אויף דעם לאַטייני־שען?

און פריינט מאַרק איז אויך אזא הייי־סער אָנהייַנער פון אזא רעפאָרם. ער זאָגט, אז דער לאַטיינישער אלף בית איז לייכטער, בעסער פאַר'ן אויג און פּראַק־טישער פון'ם אידישן. פאַר א וואָסער אויג? פאַר'ן אידישן? איך צווייפל זייער שטאַרק אין דעם. און צי ער איז פּראַקטי־שער — דאָס איז נאָך א פראַגע. איך וועל ברייַנגען א קליינעם ביישפּיל: לאָמיר למשל נעמען דאָס וואָרט „איך". ווען מען שרייבט דאָס מיט דעם אידישן אלף־בית, וועלן דאָס איבערלייענען אַלע אידן פון דער וועלט, אויב זיי קאָנען נאָר ליי־ענען אידיש. וועלן מיר דאָס שרייבן מיט לאַטיינישע בוכשטאַבן וועלן די דייטשע, פראַנצויזישע און איטאַליענישע אידן דאָס לייענען אַנדערש ווי די ענגלישע אי־דען, זיי וועלן לייענען „איטש" אַנ־שטאָט „איך". און איך וואָלט טאַקע וועט־לען וויסן ווי אזוי וועט איר שרייבן אין ענגליש „איך". צי מיר וועלן נעמען דעם אידישן „ג" און מיר וועלן אים פאַרבייטן מיט דעם לאַטיינישן „דזשי", וועלכער לייענט זיך אויך אמאָל ווי א ג'יסל. הייַנט ווי אזוי זשע וועלן די ענגלישע אידן וויסן

(שלוס אויף זייט 3)

אנטדעקן רואינען אין איטאליע פון א דאָרף פון פאַר־צייטיקע אזערא איינוואוינער

פון א. גערבאָווי

אין איטאליען האָט מען לעצטנס גע־מאַכט אַן אנטדעקונג, וואָס איז פאַר דער וויסנשאַפט פון גיאולאָדיקער באַדייטונג, אפשר פון אזא וויכטיקייט און אפשר נאָך פיל וויכטיקער, ווי די אנטדעקונג פון די צען קערפּערס, וואָס איז לעצטנס געמאַכט געוואָרן אין כינא. מען האָט, נעמלאַך, דאָרטן אנטדעקט א גאַנצן דאָרף פון פאַר־צייטיקע אזערא איינוואוינער, וועלכער האָט זיך ביז איצט געפונען אונטער'ן וואַ־סער און ווי וויסנשאַפטסלייט באהויפּ־טען, איז עס אַן איבערבלייבאַכע פון דער שטיין פעריאָדע.

ווי באַקאַנט, ווערט דאָס לעבן פון אונ־זער ערד צעטייטלט אין פאַרשיידענע פע־ריאָדן, לויט דעם מעמאַר, מיט וועלכן די האַמאָסקיקע מענשן האָבן זיך באַנוצט צו מאַכן זייער געצייג, — אַזוי איז גע־ווען א שטיין פעריאָד, א בראָנז פעריאָד, אַן אַיזן פעריאָד און א. וו. זאָלן, אַלזאָ, די מענשן וואָס האָבן געלעבט אין פאַר־לאַנג. אַלץ וואָס מען קאָן.

איינע פון אונזערע לאָקאַלע אורזאַכן פון אַרבעטסלאָזיקייט איז — די קלימאַטישע באַדינגונגען און דער אַגריקולטורעלער כאַראַקטער פון די פריערי פּראָווינצן. די אַרבעט אויף די פעלדער האַלט ביי אונז אַן בלויז איי־ניקע חדשים פון יאָר, און די איבעריקע חדשים מוזן די אַגריקולטורעלע אַר־בעטער זוכן אַרבעטס מעגלאַכקייטן אין די שטעט, וואו אזעלכע זיינען זיי־ער באַשרייַנקט. און אין די שטעט גופא זיינען דאָ וויכטיקע אינדוסטריעס, ווי די בוי אינדוסטריע, וואָס שטעלן זיך כמעט אינגאַנצן אָפּ אויף די זעקס קאַלטע חדשים פון יאָר.

דאָס וואָלט טיילווייז געקאָנט געהאָלפן ווערן דורך דער אַנטוויקלונג פון א מער געמישטער פאַרמעדשער ווירטשאַפט, וואָס זאָל זיך ניט באַ־שרייַנקען אויף דער קורץ־סעזאָניקער תבואה פּראָדוקציע, אויף וויפל ס'איז שייך די פאַרמס. אין דער אינדוסטריע האָט גלייכצייטיק געדאַרפט, וואו דאָס איז נאָר מעגלאַך, דערמוטיקט ווערן א מער אינטענסיוון ווינטערדיקע טעטיקייט. — אַזאַ איז באַזונדערס מעגלאַך אין מינען, אין דער וואַלד אינ־דוסטריע און אויך אין געוויסע שטאַטיקע אינדוסטריעס. עס דאַרפן אויך אַלע געזעלשאַפטלאַכע אַרבעטן אָנגעצייכנט ווערן אזוי, אז א באַדייטנדיקער טייל פון זיי זאָל קאָנען דורכגעפירט ווערן אין די ווינטערדיקע חדשים. — דאָס וועט דאַרפן קאָסטן עטוואָס מייערער די באַטרעפנדיקע געזעלשאַפט־לאַכע קערפּערשאַפטן. אָבער אַלץ ביליקער, ווי די אַרבעטסלאָזיקייט.

אויסער אָט די לאָקאַלע באַדינגונגען, זיינען נאָך דאָ אַלגעמיינע אור־זאַכן וואָס ווירקן צו פאַרגרעסערן די־רייען פון די אַרבעטסלאָזע. די וויכ־טיקסטע איז — דער פּראָצעס פון אינטענסיווער מאַשיניזירונג פון דער אינ־דוסטריע. יעדע נייע מאַשין וואַרפט געוויינלאַך אַרויס א צאָל אַרבעטער אויף דער גאַס.

קעגן דער דאָזיקער צרה איז דאָ איין מיטל, — צו פאַרוואַנדלען זי אין דעם וואָס זי האָט געדאַרפט זיין, — אין א ברכה. דער מאַשיניזירונג פּראָצעס דאַרף מיינען א גרעסערע פּראָדוקציע און א גרעסערן געבריַוך פון די באַטרעפנדיקע אַרטיקלען. דאָס קאָן ניט דערגרייכט ווערן, ווען אַרבעטער פאַרבלייבן אַן אַרבעט. די פאַראורזאַכטע אַרבעטסלאָזיקייט באַשרייַנקט דעם מאַרק פאַר אַלע פּראָדוקטן און פירט אזוי צו נאָך גרעסערע אַרבעטסלאָזיקייט.

אין די אינטערעסן פון דער אינדוסטריע זעלבסט איז אזוי צו פאַרבע־סערן די לאַנגע פון די אַרבעטער, פאַרגרעסערנדיק זייער קויף קראַפט. די מאַשיניזירונג פון דער פּראָדוקציע האָט דערפאַר געדאַרפט פירן צו קירצע־רע אַרבעטס שטונדן און צו בעסערע שכירות. — פון וואָס אַלע וואָלטן גע־וואונען.

לייַדער ווילן די אינדוסטריאַליסטן, אין זייער געיעג נאָך באַלדיקע פּראָפיטן, דאָס ניט פאַרשטיין, און די גאַנצע לאַסט פאַלט אויף די אַרבעטער אויסצוקומפן פאַר זיך בעסערע אַרבעטס באַדינגונגען.

אָט דער קאַמף איז אויך איינער פון די וויכטיקסטע מיטלען צו באַ־קעמפן די אַרבעטסלאָזיקייט. כאָטש אויך דורכדעם וועט ניט געלינגען זי איינגאַנצן אָפּצושאַפן.

און באַלד ווי אַרבעטסלאָזיקייט איז אַן אומפאַרמיידלאַכע צרה, איז אַרבעטסלאָזיקייט פאַרזיכערונג א פליכט פון דער געזעלשאַפט צו די אַר־בעטער, וואָס פּראָדוצירן די רייכטימער פון לאַנד.

עס זעט אויס, אז אַלע סימפּאַטיזירן מיט'ן געדאַנק פון אזא סאָרט פאַרזיכערונג סיסטעם. די פעדעראַלע רעגיאָנג אַליין האָט סימפּאַטיש אויפ־גענומען א פאַרשלאָג אין דער דאָזיקער ריכטונג פון אונזער אַרבעטער דע־פּוטאַט, א. א. היפּס. דער דורכפיר פון דעם פּראָיעקט ווערט אָבער געשטערט דורכדעם, וואָס אזא פּלאַן קאָן, לויט דער קאָנסטיטוציע, ניט דורכגעפירט ווערן אין דער פעדעראַלער רעגירונג, נאָר גייט אַריין אין דער יוריסדיקציע פון די פּראָווינצן.

דערפאַר איז וויכטיק, אז די פעדעראַלע און פּראָווינציעלע רעגירונ־גען זאָלן זיך צונויפריידן וועגן דעם ענין, און, אָדער די קאָנסטיטוציע זאָל אין דעם פונקט געענדערט ווערן, אָדער עס זאָל דורך אַן אָפּמאַך געשאַפן ווערן א געמיינשאַפטלאַכער באַזיס פאַר'ן דורכפיר פון דער העכסט נויטי־קער אַרבעטסלאָזיקייט פאַרזיכערונג.

די אויספאַרשונג פון „טיינינג בראָקערס"

די אַרעסטן פון „טיינינג בראָקערס" און די אויספאַרשונג פון זייערע געשעפט מעטאָדן וואָס ווערן איצט דורכגעפירט אין פאַרשייַדענע טיילן פון לאַנד, וועלן זיכער אויפ'ן מאָמענט ניט זייער גוט ווירקן אויפ'ן „סטאָק מאַרקעט". און וועלן מסתמא אפּווישן נאָך א היבש ביסל אילוזיעס פון פאַר־פירנדע רייכטימער.

דער שריט איז אָבער געווען א נויטיקער. מיר ווייסן ניט, אויף וויפל ס'איז דאָ ריכטיקייט אין די קלאַגעס פון אומערלאַבקייטן וואָס ווערן קעגן אייניקע פון זיי געמאַכט. אזעלכע קלאַגעס היינגען אָבער אין דער לופטן, און זיי שטערן דעם גאַנג פון די לעגיטימע „סטאָק" געשעפטן, אונטערגראָ־בנדיק דעם צוטרוי פונ'ם פּובליקום.

פון די אַנגעקלאָגטע, וואָס וועלן אַרויסקומען פאַרשטאַרקטע, געוויי־נענדיק צוריק דעם אויפגעטרייסלטן צוטרוי; און די וואָס וועלן געפונען ווערן שולדיק אין מיסברויכן דעם צוטרוי פונ'ם פּובליקום, אויב אזעלכע וועלן זיין, וועלן כשר פאַרדינען זייער גורל.

די פּראָצעסן און די אויספאַרשונגען וועלן אַביסל אָפּרייניקן די אַט־מאָספערע אַרום דעם ספּעקולאַציע געשעפט, וואָס איז געוואָרן באַזונדערס נעדיכט זינט דער גרויסער קראַך האָט געעפנט די אויגן פון א סך ספּעקו־לאַנטן און דעם ברייטן עולם בכלל.

אז די רעגירונג וועט האַלטן אַן אויג אויף אָט די טראַנסאַקציעס, וועלן די לעגיטימע אינטערעסן אונטערנעמונגען, וואָס נויטיקן זיך אין קאַפּיטאַל, געוויי־נען, א דאַנק דעם פאַרגרעסערטן צוטרוי צו זיי. און די צווייפלחאַפטע אונ־טערנעמונגען, וואָס לעבן אויפ'ן חשבון פון דעם עולם'ס לייכט־גלויביקייט, וועלן פאַרלירן זייער באָדן פון אונטער די פיס.